

**“a»¼AiIãG DyõPÀ , ß° ÅPjãt zR èPÉÁõI PÀ , P PÀj °Á°Á GvÁzPjã
a Å°ÁaAAqãAiã ðÄw aÄvÅÜPÁAiãDPE ÅUkA CEAµÁÉÁ«±ÄµPÁV , ß°i
AiÉÁdÉAiã «±ÄµIé”**

-C°Ági. J , i
Ä±ÉÁzÉÁ «zÁäyõ
gÁdÄÄ , i «ÁUA
ÄUkMEgÄ «±ÄzÁÄ°Aiã eÁÉÁ ÄgÄv,

C°ÁEvd (Abstract):

qfj GzP ÅUkA C°P ÅC PÁiÄÄ ÅgÄvzAVPÁ C°P ÅC PÁ° gÁµÜkP è a»¼AiIã DyõPÀ , ß° ÅPjãt zR MAZÁ vÄVÉ ÁVzÉ UÁKÁÄT ÅUzÄ a»¼AiIã, °ÉÄUÁj PÉ CxPÁ ÅÄÅUkA ÅÁ°ÉAiã° è ÅgÄµj VAV° éÄÉÄ PÁAiã°ÉÄB ÅÄÅUkA DgPÁiã° è vÉqÄvÁVgÉ PÉÁõI PzP è qfj , P PÁj , ÅVUkA °ÄUÉ a»¼AiIã DyõPÀ , ß° ÅPjãt PÉ PÁgÄt ÁVzÉ JAS CA±UkÉÄB «±ÄµPÁV ÁVzÉ °ÁUKE PÉÁõI PzP è , ÅVhVjÉArgÄ° a»¼Aiã °Á°Á , P PÁj , ÅVUkA PÁAiãDPEÄv ÅÄVÅÜ PÁÄÜÉ 1ÜWÜVUkÉÄB UP°Ä¹zÁU PÉÁõI PzP a»¼Aiã qfj , P PÁj , ÅVUkA PÁgÄvPÁzÄ PÁÄÜÉ ÁzP ÁVzÉ JAS°ÄzÄ w¼zÄ SgÄvzÉ ÅÄVÅ F ÅÄRÉPÁ a»¼AiIã DyõPÀ , ß° ÅPjãt zR è PÉÁõI PÀ , P PÁj °Á°Á GvÁzPjã a Å°ÁaAAqãAiã AiÉÁdÉÄÉ ÅÄVÅÜ PÁAiãDPE ÅUkA CEÄµÁÉzP è «±ÄµPÁV “a»¼AiIãj UÄV aÄw vjãÄw aÄVÅÜ GzÉÄUÄ ÅS°vÄ (ß°i) AiÉÁdÉÄÄAiã zÄAiÉÁzÄ±UkA, PÁAiãDPE ÅUkA aÄw aÄVÅÜ PÉÁõI PzP è 2008 j ÁzÄ 2019gP jVÉÄ Åß°i AiÉÁdÉÄÄAiã° è PÁAiãDzÄvÁiã° gÄ° a»¼Aiã qfj , P PÁj , ÅVUkA ÅÄvÅÜ PÁÄÜÉAiÉÄB CAQ-CA±UkA ÅÄE°PÁ «±ÄµPÁV ÁVzÉ

ÄÄRÄzÄUkA (Keywords):

DyõPÀ , ß° ÅPjãt, a»¼Aiã qfj , P PÁj , ÅVUkA aÄÉPÁ C°P ÅC PÁjãt, Åß°i (STEP), C°ÁÄ°i, qfj GzPÁ.

ÄpPÉ

ÄgÄvzP è °ÉÄUÁj PÁiÄÄ a»¼AiIãGÉÄB ß° ÅPjãt UKE½Ä°Ä MAZÁ ÅÄÄÉPÁzÄ GzPÁ° ÁVzÉ UÁKÁÄT ÅÄÄ±zP è a»¼AiIã vPÁÄ zÉÄCÉÄ ÄÉP° ÅUkA ePÉvUÉ qfj CxPÁ ÅÄÅUkÉÅÉÄ ZÄ Ä°ÄPÜkAzÄ ÅÄÅUkA ÅÄPÜÉ ÅÄÅUkÉ ÅPÁzÄ D°ÄgÄzÄ vÄiÄj, ÅÄÅUkA DgÉÄUzÄ DgÉPÉ °ÁUKE ÅÄÄÅÁ°ÉÄiã° è a»¼AiIã ÅgÄµj VAV° éÄÉÄ PÁAiã°ÉÄB PÄAiãÄVgÉ °Á°Ä ÄÄRgÜÉ-ÄAZÄ »rzÄ CzÉÄB qfj , P PÁj , ÅVUkÉ vPÁÄ, ÅÄÄ ÄvzP jUKE a»¼AiIã °Á°Ä GvÁzÉÄiã° è µÜÄÄiÄPÁzÄ ÅÄVÉÄB a»¼ÄvzÉ ÅÄÄUKEÄÉÄiã° è PÁAiãD µgÄPÁVgÄ° a»¼AiIã ÅgÄvzÄ qfj GzPÁzÄ ÅÉP°ÄÄVzÄgÉ qfj , P PÁj , ÅVUkA DqÄvÁVPA PÁPÁgÜkP è a»¼AiIã QÄiÄzÄ°gÄV ÅÄÉÄÄVÄvÉ UÄt°Äi ÄÄ°ÄÄ GvÁzÉÉ ÅÄÅUkA DgÉÄUzÄ SUE°ÄÉÄ PÄVÄFÁiÄÉÄB a»¼ÄvzÉ gÉ qfj , P PÁj , ÅVUkA ÅÄE°PÁ a»¼AiIã DyõPÀ , ÅÉPÁSEÉ ÄCÜPÁ ÅÄVÅÜ ÅÄÄÄÄR DyõPÀ zÄÄDgÜkÉÄB ÅÄVÉÄV vÜzÄPÉÅPÁ CÉÄ°Ä ÄÄÄPÉÄvÉ PÄi ÄASzÄ DqÄvzÄ PÁPÁgÜkP è zPME ÅÄVÅÜ ÅÄÄÄVÉ-ÄAZÄ PÁAiãD»ÄD»PÁ DvÄÄgÜÄiÄÉÄB ÅÄqÄwÉÄ DyõPÀ , ÅÉPÁSEÉ ÅÄVÅÜ tÄÖÄiÄ vÜzÄPÉÅPÁ ÅÄÄÄÄ F ÅÄ°ÄÄ jgÄÉÄÄ CA±UkÉÄB °ÉÄCzÄUÄ ÄÄVÉ a»¼AiIã DyõPÁV , ß° ÅPjãt UKEÄVÄvÉ

„AIEPÀ C@PÀCÞ aÞCAiÀ ¥PÁGÀ “«±zP è a»¼AiÀGÀ ±ÁPqÁ 67gµÀÓ eÁUJ PÞ ÁV ««zÁ PÞ µMÀP è «gÁVÁVgÁVÁVÁE EzlgP è eÁUJ PÁ DzÁAiÀzÁ PÁPÞ ±ÁPqÁ 10 gµÀÓ a»¼AiÀGÀ UÁz ÁwÁzÁVÁE aÁVÁÓ ±ÁPqÁ 1gµÀÓ eÁUWPA D¹AiÀA a»¼AiÀGÀ MqÁVÁzP zÉ”

a»¼AiÀGÀ DyöPÀ µ° ÁPÞzP è qfj µPÁj µWUWÁ ¥ÁVÁ

1. qfj µPÁj µWUWÁ µÁUÁP è a»¼AiÀGÀ µÁUP µÁ«PÉ-ÁAZÁ CÞgP è DvÁ µÁAiÀÓÁEÁB °EÁVÁzÉ
2. qfj µPÁj µWUWÁ a»¼AiÀj UÉ ¥W wÁUWÁ MAZÁ µUÁwÁ DzÁAiÀÁEÁB MzV µÁÁzÞj aÁE@PÁ DyöPÀ µ° ÁPÞzP PÉ PÁGÁt aÁVzÉ
3. a»¼AiÀGÀ vPÁÁ °ÁEÁB qfj µPÁj µWUWÁUÉ MzV µÁÁ aÁE@PÁ a»¼AiÀGÁP è DyöPÀ ÁAiÀVÁUÉ PÉEqÁUÁiÀEÁB µÁqÁVzÉ
4. a»¼AiÀGÀ qfj µPÁj µWUWÁP è µÁUP µÁÁzÞj AZÁ PÉi ÁA@PÁ µzÁÓgP EÁB vUÉzÁPPEÁPÁP è zEÁVÁPÁZÁ ¥j UÁÁÁEÁB ©Áj zÉ
5. a»¼AiÀGÁP è EÁAiÀPÁVzÁ UÁt aÁVÁÓ °EÁUÁj AiÀ SUE vÞj ÁwÁiÀEÁB µÁqÁVzÉ
6. µPÁj vÁ aÁVÁÓ PÁAiÀUWÁ SUE a»¼AiÀGÁP è Cj aÁ aÁVÁÓ eÁUWPAiÀEÁB aÁER µÁVzÉ

a»¼AiÀGÀ DyöPÀ µ° ÁPÞzP è PÉÁÓi PÁ µPÁj °ÁÁ GvÁzÞj aÁÁÁÁqÁAiÀ AiÉÁDÉÉ aÁVÁÓ PÁAiÀÓPÉÁUÁt-

PÉÁÓi PzP è a»¼AiÀGÁEÁB DyöPÁV µ° ÁPÞzP UÉ½ÁÁ GzÁ±CÁZÁ PÁAZÉ aÁVÁÓ gÁDá PÁÓgUÁ PÁiÉÁUzÉEÁCUE PÉÁÓi PÁ µPÁj °ÁÁ GvÁzÞj aÁÁÁÁqÁAiÀÁ °PÁGÁ AiÉÁDÉÉ aÁVÁÓ PÁAiÀÓPÉÁUÁEÁB PÉUÉAR-zÉ CÁUÁP è F PÁVÁEÁ PÁAiÀÓPÉÁÁ ¥ÁzÁER ÁzÁVÁ

a»¼AiÀj UÁV aÁWvÞj Áw aÁVÁÓ GzÉÁUÁ ÁS° vÁAiÉÁDÉÉ (µi)

F AiÉÁDÉÁiÁÁ UÁÁÁt µÁUzÁ a»¼AiÀGÀ DyöPÁ µWUWÁiÀEÁB µzÁj µÁÁ GzÁ±PÉÁB °EÁCzÁV °EÁUÁj PUE PÁAiÀzÉÁ µÁqÁÁÁzÁ, eÁEÁÁÁGÁUWÁ D°ÁGÁ ÁÁÁÁ ¥ÁUWÁ DgÉÁUÁ PÁAZÁWÁÁ ÁUÉÉ eÁEÁÁÁGÁ «Á, a»¼AiÀGÁP è zPÁE aÁVÁÓ DzÁPÁ qfj UÁÁ µÁD°UUE CUMPAZÁ vÞj Áw PÁAiÀÓPÉÁUÁEÁB MzV µÁÁ aÁE@PÁ a»¼AiÀGÁP è ÁEÁPÁSEÉ aÁVÁÓ DyöPÀ µ° ÁPÞzP zÁ gZÉÁVÁPÁ aÁVÁÓ ¥ÁWÁiÀ ÁPÁVÁV F µi AiÉÁDÉÁiÁÁ PÁAiÀÓ µÁD°ÁwÁzÉ a»¼AiÀj UÁV aÁWvÞj Áw aÁVÁÓ GzÉÁUÁ ÁS° vÁ PÁAiÀÓPÉÁEÁB ÁGÁ PÁÓgÁzÁ a»¼Á aÁVÁÓ aÁPÁ C@PÀCÞ µÁÁÁÁ 1986gP è ÁÁÁzÁ-ÁPÁ CÁWÁVÁ aÁPÁiÀzP è PÁAiÀÓ µÁD°ÁwÁzÉ a»¼AiÀGÁ PÁUÉ AiÉÁUÁ PÁÁÁ aÁVÁÓ °EÁUÁj PÉ PÁVzP è aÁW PÉ±PÁVÁiÀEÁB °EÁÁÁÁ PÁÁV DgÁUÁÁ-ÁVÁ. F a»¼Á qfj µPÁj µWUWÁUÉ ÁSÁCµzÉ F AiÉÁDÉÁiÁÁEÁB CPÉÁSgji 1997gP è PÉUÁj µi PÉÁÓi PzÁzÁVÁ CÉÁµÁEÁUÉ½vÁ. UÁÁÁt ¥ÁzÁUÁP è a»¼Á °ÁÁ GvÁzÞj µPÁj µWUWÁEÁB gÁÁzÞj aÁE@PÁ GzÉÁUÁ aÁVÁÓ DzÁAiÀÁEÁB µiÁÁÁzÁ.

1. a»¼AiÀj UÉ qfj GzPÁZÁ SUE aÁW PÉ±PÁVÉ °ÁUKE EÉÁtÁVÉ ¥ÁPÁiÀÁ CUMPAZÁ vÞj ÁwÁiÀEÁB MzV µÁÁzÁ.
2. a»¼Á µPÁAiÀ µWUWÁEÁB gÁ¹, µÁÁj ÁwÁiÀe µÁE@PÁEÁB ¥ÁPÁiÀÁ PÁAiÀPÁj AiÁVzÉ
3. a»¼AiÀGÁP è EÁAiÀPÁVÁt aÁVÁÓ DvÁ±ÁEÁPÉÁB aÁER µÁÁzÞj aÁE@PÁ ÁEÁPÁSEÁiÀEÁB µÁEÁÁzÁ.
4. µi AiÉÁDÉÁiÁÁEÁB JAI Á ÁVÁUÁP è MI ÁÓ gÁE.1,924 a»¼Á µPÁj µWUWÁP è gÁDÁzÁ JÁE °ÁÁ MPÁEÁ UÁÁ ÁÁiÁÁ° è F AiÉÁDÉÁiÁÁEÁB CÉÁµÁEÁUÉ½ÁVzÉ 46.18 PÉÁn gÁEÁÁ-ÁUWÁEÁB ÁGÁ

AVVUKA ÆIwAIEAB 2008 jAZA 2019 gPbVLA CAQ-CA±UKAEB F PVAELA PEAUPZA AAEPA wZAISAZA.

PEAUPA-01:

AVVUKA	ÆI AIEADEAIAIA gAA AA»¼E AVVUKA
2008-09	1135
2009-10	1249
2010-11	1411
2011-12	1573
2012-13	1625
2013-14	1762
2014-15	1835
2015-16	1943
2016-17	2088
2017-18	2199
2018-19	2299

DZAGA PEJAJÆIEA AqDPA 2013-14 – 2018-19

PEJAJÆI ÆI AS°VA PAIAIOPPAIA 2008-09gP e 1135 AA»¼A qEj PPAJ AVVUKA PAIAIO aD»1ZAI EZA 2011-12EA A°EP e 1573 AA»¼A qEj PPAJ AVVUKA gAvbP AV KJ PAIAVZAI 2018-19gP e 2299 AA»¼A qEj PPAJ AVVUKA PEAOI PZP e PAIAIOZbLAI e F jAwAIA e AA»¼A qEj PPAJ AVVUKA IAPAEUE PEJAJÆIEA OEAAUJ PAIA aAw aAVU AIEADEUKA E j uAAPAJ CEAEUAEP A PAgA AVZÉ

GPA A°AgA

qEj GZPAIA PEAOI PZP e AA»¼AIAgA DyOPA AEPASEPAIEAB ACUAA MAZA AZEP AVZÉ EZA AA»¼AIAJ UE IAIA GZEUA aAVU DZAAIAEAB UKAA ÆPAPAR GZPAIAVZÉ «±AP AV PEAOI PZP e AA»¼AIAgEA DyOPA S°APbAUUE½P PEAOI PA PPAJ OA°A GVAZPA aA°AAAQP AIAA OPAAgA AIEADEE aWUMAB E j uAAPAJ AIAV CEAEUE½ZÉ CAUKA e AA»¼AIAJ UAV aAVU vjA Aw aAVU GZEUA AUAP VA AIEADEE PA MAZAVZÉ EZA AA»¼AIAgP e ÆAUKA DgEUA aAVU EEPRA D°AgA OUA VAgMPAA aAVU OUA KEPAAIA SUE CjAA AER Aa AA»¼AIAJ UAV EgAA PAEEAUKA SUE wAA»¼PÉ aAQ«PE OEAgAA aD»UÉ ÆAUKA D°AgA VAIAJ PE «ZAEUKA SUE vjA Aw aAr AA»¼AIAgEAB OEAAUJ PE ZIA hPAIA e PAXDgEAV AAZbA AAEPA AA»¼AIAgEAB DyOPA S°APbAUUE½P AAZEP AV PEAOI PA PPAJ OA°A GVAZPA aA°AAAQPAIA PAIAIOÆP AVZÉ

ÆgAADEAUxUKA:

- 1) Dilip Shah (1984) "Women and Dairy Co-operatives", S.C.Jainced Publications, Delhi.
- 2) Baviskav B.S (1988), Dairy Co-operatives and Rural Development in Gujarat Oxford University Press, Delhi.
- 3) Chen Mavty, Aruna rao (1986), Indian women : A study of their Role in the Dairy Movement, Shankti Books, New Delhi.

- 4) M.Mitra (1990), Profiles of Women Dairy Producers in Andhra Pradesh, Sage Publication, New Delhi.

REFERENCE

- 1) Kakade.D.K (2010), Empowerment of Women in Agriculture, Agric Updale 5(1/2) 215-227.
- 2) Rao.V.M (2004), Entrepreneurship through Co-operatives and Experience of Women's Dairy Projects in India Kurukshetra 52: 50-54.
- 3) Gangwar.M. Kandekar.N.Mandal. M.K.(2004) Empowerment status of rural women from dairy co-operatives, Social Change 34:112-125.
- 4) Prasad.M. Dr.B.S.Chandrashekar, An Overview of Women Milk Producing Co-operatives in Karnataka. International Journals for Research in Applied Science and Engineering Technology, Vol.5, ISS III, March 2017, PP.194-198.
- 5) S.J.Jadav, V.Durgga Rani, Sreeja Mudgal, H.B.Dhamsanya, Women Empowerment through training in Dairy Farming, Asian Journal of Dairying, Foods and Home Sciences.
- 6) International Centre for Research on Women Gollaetal, 2011.
- 7) Human Development Report (1999), Published by United Nations Development Programme, Newyork.
- 8) Brochure of KMF, Promoting Rural Prosperity in Karnataka 2015.
- 9) Annual Report of KMF 2018-19.